

มาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามหนี้นอกระบบ : ศึกษากรณี

ตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560¹

ศิริพงษ์ รอดพึ่ง²

จากการศึกษามาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามหนี้นอกระบบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและศึกษามาตรการทางกฎหมายในการปราบปรามหนี้นอกระบบของประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลักที่นำมาบังคับใช้กับการปราบปรามการให้กู้ยืมเงินนอกระบบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมและส่งเสริมการกู้ยืมเงินให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมเกิดความเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิของประชาชนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบอย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลักที่นำมาบังคับใช้กับการปราบปรามการให้กู้ยืมเงินนอกระบบโดยตรงไม่สามารถใช้ในการปราบปรามหรือแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบและการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากยังคงมีประเด็นปัญหาหลายประการ ซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ปัญหาเกี่ยวกับหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบโดยเฉพาะ กล่าวคือเมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลักที่นำมาบังคับใช้กับการปราบปรามการให้กู้ยืมเงินนอกระบบโดยตรง พบว่าไม่มีบทบัญญัติใดที่กำหนดหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบการให้กู้ยืมเงินนอกระบบไว้โดยเฉพาะ ซึ่งแม้ว่าปัจจุบันจะมีหน่วยงานของรัฐหลายหน่วยงานที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือลูกหนี้นอกระบบไม่ว่าจะเป็นสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน สำนักงานอัยการสูงสุด ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดหรืออำเภอ ศูนย์ช่วยเหลือลูกหนี้และประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม (สนธ. ยธ.)

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง มาตรการทางกฎหมายในการปราบปราม หนี้นอกระบบ : ศึกษากรณีตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 โดยมี อาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐาตุร ศิริยุทธวัฒนา และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สลิล สิริพิฑูร

²นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กระทรวงยุติธรรม หรือศูนย์รับแจ้งการเงินนอกระบบ กระทรวงการคลัง แต่หน่วยงานเหล่านี้จะมาเข้าให้ความช่วยเหลือลูกหนี้ในระบบเบื้องต้นเท่านั้น การที่ยังไม่มีหน่วยงานใดของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลรับผิดชอบการให้กู้ยืมเงินนอกระบบโดยเฉพาะ ประกอบกับยังไม่มีกฎหมายให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามหนี้นอกระบบไว้อย่างชัดเจนด้วย ส่งผลให้ไม่มีหน่วยงานใดที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ทันทั่วถึง เพราะแต่ละหน่วยงานก็ความสับสน ไม่แน่ใจว่าตนมีอำนาจตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 หรือไม่ จึงทำให้เกิดการเกี่ยงหรือปิดความรับผิดชอบระหว่างหน่วยงานของรัฐในการดำเนินการตามกฎหมาย หรือเกิดความลังเลในการจับกุมดำเนินคดีผู้กระทำความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดซึ่งเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ทำให้การปราบปรามหนี้นอกระบบเป็นไปอย่างล่าช้าและไม่มีประสิทธิภาพ

ประการที่สอง ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินคดีของลูกหนี้ กล่าวคือ เนื่องจากพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ไม่มีบทบัญญัติที่กำหนดเกี่ยวกับการดำเนินคดีของลูกหนี้ไว้โดยเฉพาะ จึงต้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาซึ่งการดำเนินคดีโดยผู้เสียหายนั้น จะต้องเป็นผู้เสียหายตามมาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือจะต้องเป็นผู้ที่ได้รับ ความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ศาลฎีกา ยังได้วางแนวคำวินิจฉัยกำหนดให้ผู้เสียหายที่จะฟ้องคดีอาญาต่อศาลได้นั้นนอกจากจะต้องได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาแล้ว จะต้องเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยด้วย ซึ่งผู้เสียหายโดยนิตินัย หมายถึง ผู้ที่ไม่มี ส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิด หรือไม่เป็นผู้ใช้ ผู้สนับสนุน หรือรู้เห็นในการกระทำความผิดนั้น และ ไม่ได้สมรู้ใจให้เกิดความผิดนั้น ดังนั้นถ้าไม่เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยแล้ว แม้ผู้นั้นจะได้รับความเสียหายตามความเป็นจริงก็ตาม ก็ไม่ถือว่าเป็นผู้เสียหายตามมาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่การให้กู้ยืมเงินนี้ลูกหนี้มักยินยอมด้วยในการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา นั้น ซึ่งถือว่าลูกหนี้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิด ไม่เป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย จึงไม่ใช่ผู้เสียหายตามมาตรา 2 (4) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ส่งผลให้ลูกหนี้ไม่อาจดำเนินคดีอาญากับเจ้าหนี้นอกระบบได้ ไม่ว่าจะเป็นการร้องทุกข์ ฟ้องคดีต่อศาลหรือขอเข้าร่วมเป็นโจทก์กับพนักงานอัยการ

แต่เนื่องจากความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ลูกหนี้จึงสามารถกล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวนได้ เมื่อพนักงานสอบสวนทราบถึงการกระทำความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดแล้ว พนักงานสอบสวนมีอำนาจในการสอบสวนคดีเองได้แม้ผู้เสียหายไม่ได้ร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน แต่ในความเป็นจริงแล้วลูกหนี้ยังคงต้องพึ่งเงินกู้ในระบบเป็นแหล่งเงินทุนในยามที่ตนเองเดือดร้อนอยู่ หากคนไปกล่าวโทษให้ผู้ถูกดำเนินคดียอมเป็นการตัดแหล่งเงินทุนของตน ประกอบกับเจ้าหนี้ในระบบส่วนใหญ่เป็นผู้มีอิทธิพลลูกหนี้จึงเกรงกลัวไม่กล้าไปแจ้งความกล่าวโทษ เมื่อพนักงานสอบสวนไม่ทราบถึงการกระทำผิด ทำให้มีการดำเนินคดีฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดค่อนข้างน้อย

อย่างไรก็ตาม หากพนักงานสอบสวนทราบถึงการกระทำความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนดพนักงานสอบสวนก็จะทำการสอบสวนแล้วส่งสำนวนการสอบสวนไปยังพนักงานอัยการเพื่อดำเนินการสั่งคดีต่อไป การรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนที่ถือเป็นต้นทางของกระบวนการยุติธรรมนี้ อาจจะส่งผลต่อการสั่งคดีของพนักงานอัยการพอสมควร ซึ่งการที่ปัจจุบันเจ้าหนี้เงินกู้มักมีผู้มีอิทธิพลเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ทำให้ลูกหนี้ไม่มีความเชื่อมั่นในการทำงานของพนักงานสอบสวนโดยอาจจะส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติได้ หากพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี อาจถือได้ว่าคดีดังกล่าวได้เสร็จสิ้นแล้ว หรือในกรณีที่พนักงานอัยการมีคำสั่งฟ้องคดีและดำเนินคดีในชั้นศาลแล้ว แต่ปรากฏศาลฟังว่าเจ้าหนี้ให้กู้ยืมเงินโดยไม่ได้อ้างอิงเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด ไม่มีความผิดฐานเรียกดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด พิพากษายกฟ้องและพนักงานอัยการไม่อุทธรณ์ ลูกหนี้ย่อมต้องผูกพันข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคดีอาญาที่ว่าเจ้าหนี้ให้กู้ยืมเงินโดยไม่ได้อ้างอิงเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อสิทธิในทางแพ่งของลูกหนี้เกี่ยวกับดอกเบี้ยที่จ่ายไปแล้วอีกด้วย

ประการที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดบทลงโทษ กล่าวคือเมื่อพิจารณาโทษที่บัญญัติขึ้นใหม่ตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ที่กำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนกฎหมายนี้ให้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับเปรียบเทียบกับความรุนแรงของปัญหาหนี้ในระบบที่ส่งผลกระทบต่อสังคมหรือระบบเศรษฐกิจให้ได้รับความเสียหาย

เป็นอย่างมากแล้ว แสดงให้เห็นว่าอัตราโทษที่บัญญัติขึ้นใหม่นี้ก็ยังไม่ได้สัดส่วนกับความเสียหายที่เกิดจากปัญหาหนี้ในระบบที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อัตราโทษดังกล่าวถือว่าต่ำมากหากเทียบกับผลประโยชน์ตอบแทนจำนวนมากที่เจ้าหนี้จะได้รับจากการกระทำความผิด ประกอบกับอัตราโทษดังกล่าวเป็นอัตราโทษที่อยู่ภายในหลักเกณฑ์ที่ศาลอาจใช้ดุลพินิจรอกการกำหนดโทษหรือรอกการลงโทษไว้ก็ได้ ตามความในมาตรา 56 แห่งประมวลกฎหมายอาญา ผู้กู้จึงยอมที่จะเสี่ยงกระทำความผิด โดยไม่เกรงกลัวโทษทางอาญาตามกฎหมาย อีกทั้งอัตราโทษดังกล่าวยังต่ำกว่าอัตราโทษตามพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ ในการปราบปรามการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน ที่สร้างความเสียหายต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างมากเช่นเดียวกับการให้กู้ยืมเงินในระบบ โดยได้ระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่ห้าแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาทเลยทีเดียว

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาบทกำหนดโทษพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 พบว่ามีเพียงมาตราเดียว คือมาตรา 4 เท่านั้น ซึ่งไม่เป็นไปตามหลักการกำหนดโทษตามสัดส่วนของการกระทำผิด ที่มีวัตถุประสงค์หลักในการเลือกบทลงโทษที่มีความเหมาะสมกับระดับความหนักเบาของความผิด ซึ่งหากลงโทษทุกกรณี เหมือนกันหมด ก็อาจจะเป็นการกำหนดอัตราโทษที่หยาบเกินไป โดยโทษที่กำหนดจะต้องมีความยืดหยุ่นต่อการนำไปปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมแก่พฤติการณ์และความเสียหายที่เกิดขึ้น ประกอบกับในปัจจุบันการให้กู้ยืมเงินในระบบมีการพัฒนารูปแบบของการกระทำความผิดเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกปราบปรามดำเนินคดีตามกฎหมายโดยมีลักษณะของการกระทำความผิดเป็นกลุ่มหรือองค์กร และมีเจ้าหน้าที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดซึ่งทำให้ยากต่อการปราบปรามดำเนินคดี สร้างความเสียหายให้สังคมและเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก จึงต้องมีบทลงโทษกำหนดโทษให้หนักขึ้นสำหรับการกระทำความผิดลักษณะดังกล่าว แต่เมื่อพิจารณาบทกำหนดโทษพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 พบว่ามีเพียงมาตราเดียว คือมาตรา 4 เท่านั้น ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดไม่เกรงกลัวที่จะกระทำความผิดที่ก่อให้เกิดความเสียหายที่รุนแรงมากกว่าปกติ เพราะอย่างไรเสียก็ต้องได้รับโทษเหมือนกับผู้กระทำความผิดทั่วไปซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปราบปรามหนี้ในระบบ

จากการศึกษาปัญหาตามพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ซึ่งถือเป็นกฎหมายหลักที่นำมาบังคับใช้กับการปราบปรามการให้กู้ยืมเงินนอกระบบโดยตรง ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบโดยเฉพาะกล่าวคือพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2560 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะคือ กำหนดหน่วยงานของรัฐเพื่อให้กำกับดูแลปัญหานี้นอกระบบ โดยเฉพาะ ทั้งกำหนดขอบอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐดังกล่าวให้ให้ชัดเจน เพื่อให้การปราบปรามนอกระบบเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยอาจจะตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งโดยเทียบเคียงกับพระราชบัญญัติพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาหนี้นอกระบบเช่นเดียวกัน โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการให้กู้ยืมเงินนอกระบบเพื่อปราบปรามการให้กู้ยืมเงินนอกระบบ โดยมีอำนาจหน้าที่ในการออกประกาศ คำสั่งหรือข้อบังคับ กำหนดหลักเกณฑ์หรือมาตรการในการปราบปรามการปล่อยเงินกู้ นอกระบบ หรือรับเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์ของลูกหนี้ รวมทั้งให้มีอำนาจออกคำสั่งทางปกครองลงโทษแก่บุคคลที่ดำเนินการให้กู้ยืมเงินนอกระบบได้ด้วย

2. ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินคดีของลูกหนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะคือ กำหนดให้ลูกหนี้นอกระบบซึ่งผู้เสียหายที่แท้จริงจากการกระทำความผิดอาญาถือเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีอำนาจดำเนินคดีอาญาด้วยตนเอง ไม่ว่าจะเป็นอำนาจในการร้องทุกข์ ฟ้องคดี ขอเข้าเป็นโจทก์ร่วมกับพนักงานอัยการหรืออัยการพิเศษ โดยไม่ต้องพิจารณาว่าลูกหนี้มีส่วนร่วมในการกระทำความผิดนั้นหรือไม่ ทั้งนี้ อาจบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

“มาตรา 5 บุคคลใดจำต้องกู้ยืมเงินอันมีลักษณะ ตามมาตรา 4 มาตรา 4/1 มาตรา 4/2 ให้ถือว่าเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”

3. ปัญหาเกี่ยวกับการกำหนดบทลงโทษ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะคือ กำหนดอัตราโทษให้เหมาะสมกับความเสียหายต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เกิดจากปัญหานี้นอกระบบ โดยอาจจะเทียบเคียงกับอัตราโทษตามพระราชกำหนดการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์ในการปราบปรามการกู้ยืมเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชนซึ่งสร้างความเสียหายต่อสังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างมากเช่นเดียวกับการปล่อย เงินกู้นอกระบบ โดยพระราชกำหนดการกู้ยืมเงิน

ที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน พ.ศ. 2527 มาตรา 12 กำหนดอัตราโทษสำหรับผู้ที่ทำให้เกิดความผิดฐานกู้ยืมเงิน อันเป็นการฉ้อโกงประชาชน ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงสิบปี และปรับตั้งแต่ห้าแสนบาทถึงหนึ่งล้านบาท และปรับอีกไม่เกินวันละหนึ่งหมื่นบาทตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืนอยู่ ทั้งนี้ อาจบัญญัติเพิ่มเติม ดังนี้

“มาตรา 4 บุคคลใดให้บุคคลอื่นกู้ยืมเงินหรือกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นการอำพรางการให้กู้ยืมเงิน โดยมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ...”

นอกจากนี้ต้องกำหนดบทลงโทษสำหรับการให้กู้ยืมเงินนอกระบบที่กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและการให้กู้ยืมเงินนอกระบบที่มีลักษณะของการกระทำความผิดเป็นองค์การโดยอาชญากรรมเพิ่มเติม ดังนี้

“มาตรา 4/1 ถ้าความผิดมาตรา 4 เป็นการกระทำที่มีลักษณะเป็นการสมคบกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสิบปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

“มาตรา 4/2 เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา 4 หรือมาตรา 4/1 ต้องระวางโทษเพิ่มขึ้นอีกกึ่งหนึ่งของโทษที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น”

เอกสารอ้างอิง

คณิต ฌ นคร. หลักนิติธรรมกับกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องกับพนักงานอัยการ. หนังสือปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552.

_____. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.

_____. กฎหมายอาญาภาคความผิด. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2559.

_____. การก่อการร้ายกับการมอบอำนาจให้ดำเนินคดี. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555

ณรงค์ ใจหาญ. กฎหมายอาญาว่าด้วยโทษและวิธีการเพื่อความปลอดภัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

ณัฐวุฒิ วิทวัสศักดิ์พันธ์. “อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ศึกษากรณีหนี้นอกระบบของผู้ประกอบธุรกิจที่มีใช้สถาบันการเงินภายใต้พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราพุทธศักราช 2475.”วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบาย ป.วิอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 5, 2551.

ประธาน วัฒนวานิชย์. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญวิทยา. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ประกายพริ้ง, 2546.

พิชญ์ ลีอวนิชกิจ. บทบาทของพนักงานอัยการต่อการใช้ดุลพินิจของศาลในการกำหนดโทษ. ม.ป.ท. : 2551.

อรรถพล อรรถวรเดช และคนอื่น ๆ. การศึกษาแนวทางการใช้มาตรการทางกฎหมายในการกำกับดูแลและแก้ไข
ปัญหาเจ้าหน้าที่ในระบบ. สำนักกฎหมาย สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง, 2554.

อรัญ สุวรรณบุบผา. หลักอาชญวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

อุทัย อาทิวะ. คู่มือกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2 สิทธิของผู้เสียหายในคดีอาญา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ.พรินต์, 2555.

อุทิศ แสนโกสีก. กฎหมายอาญา ภาค 1. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการเอกสารและวิชาการกองวิชาการกรมอัยการ,
 2525.

อุเทน หัตตะโสภ. “ปัญหาผู้เสียหายโดยนิตินัย.” สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.